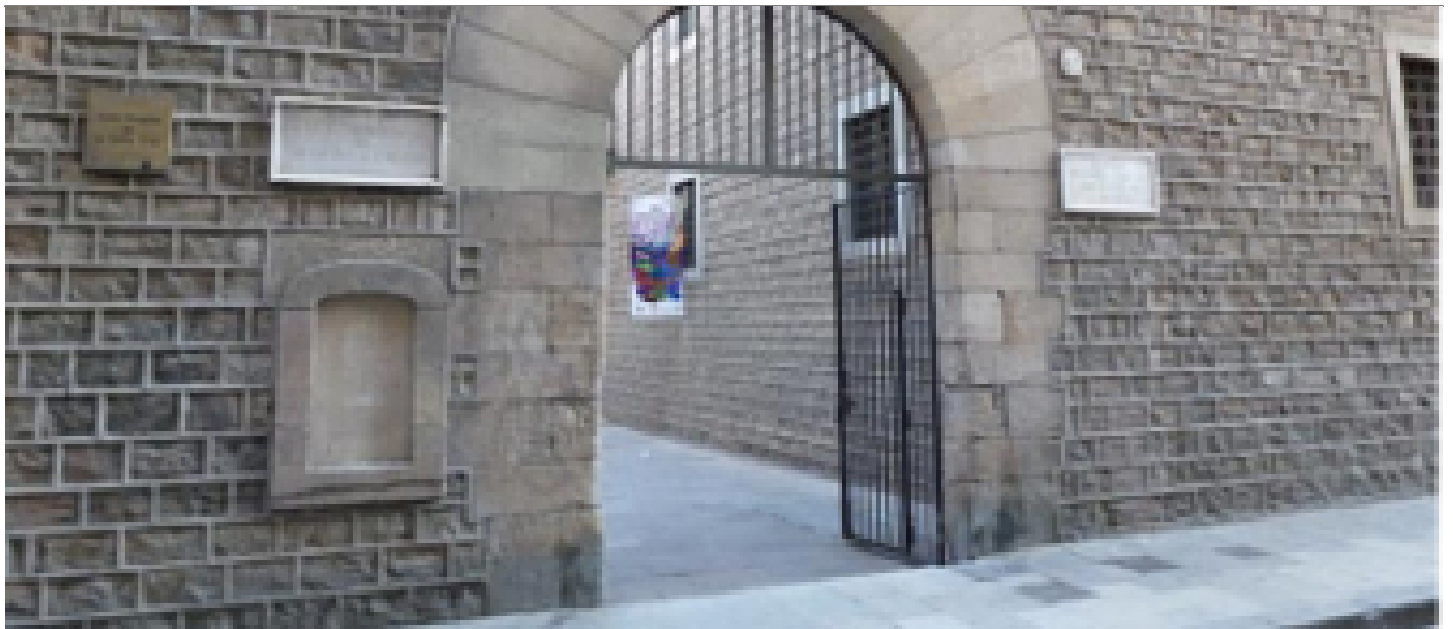

La Universitat Catalana i el canvi d'actitud respecte a l'origen d'En Cristòfor Colom

Autor: Jordi Miravet

Data de publicació: 10-02-2012

En aquest article en Jordi Miravet ens exposa com ha estat tractat el tema d'En Colom pel món acadèmic català i mentre evidencia que la no-acceptació de la seva catalanitat respon més a un tema polític que no pas científic alhora reclama un dictamen de l'Institut d'Estudis Catalans

Associem acadèmia amb autoritat. Una situació ideal seria aquella en què l'autoritat jurídic-política avalés aquella institució que segueix una metodologia establerta i contrastada internacionalment. D'aquest fet se'n deriven actuacions pràctiques com per exemple que ens calgui la certificació de l'Institut d'Estudis Catalans en tan que entitat normativa del català per fer modificacions al Registre Civil. No sempre l'autoritat ve marcada per una línia tan clara: sovint és més una autoritat moral com la que genera la Universitat i les acadèmies en general.

Un altra cosa és quan des del poder polític es força o es condiona la universitat cap a una ideologia partidista allunyant-la del que han de ser els puntals de la universitat: el seu desenvolupament en llibertat i la constant recerca de la veritat científica. Les conseqüències són una universitat engavanyada per actituds elitistes i conservadores que marxen al marge de les necessitats de la societat a la qual pertany, propiciant estructures caduques i poc dinàmiques.

La no-acadèmia pel fet de desenvolupar-se en un àmbit de màxima llibertat és molt fecunda; crea un gran nombre d'hipòtesis que si bé són plantejades segons el cànon, difícilment es conclouen, perquè, a diferència de l'acadèmia, els manca el mínim d'estabilitat econòmica necessària per afrontar processos llargs i costosos que qualsevol hipòtesi innovadora implica.

En el transcurs dels diferents Simposis sobre la Descoberta Catalana d'Amèrica s'ha arribat a hipòtesis d'un gran abast i molt suggeridores. Inclouen no només l'origen català de Cristòfor Colom, sinó que s'han aportat treballs sobre la censura que han fet veure amb uns altres ulls la descoberta d'Amèrica; s'ha qüestionat la vida i l'obra de personatges

històrics perquè apareixien com a suplantadors de la vida i de l'obra d'altres. Han desfilat davant nostre imatges de documents on es mostren els nostres símbols i la nostra llengua en llocs sorprenents. En fi hem vist com el pretensió Siglo de Oro español tenia sòlides esquerdes. Són aportacions importants fetes al marge de la universitat. És a dir: són aportacions de la no- acadèmia catalana i vistes per aquella amb recel.

Caldrà escatir si aquest recel és degut a la creença d'una manca de rigor, que és superable o a un enfrontament ideològic i nacional que es vol amagar i que no haurem de defugir. No cal menystenir però la possibilitat que hi hagi un autoodi. En Bartomeu Mestre i Sureda al seu llibre La Identitat Reeixida ens diu que "l'autoodi no és altra cosa que la conseqüència de l'acceptació com a propi del discurs de l'enemic" (sic).

Voldria ara que ens situéssim a l'any 1927, quan en Luis Ulloa presenta a París els seus dos llibres: Cristòfol Colom fou Català, la veritable gènesi del descobriment i Noves proves de la Catalanitat de Colom, les grans falsedats de la tesi genovesa. L'edició catalana d'aquest últim amb pròleg del catedràtic d'història Ferran Valls-Taberner.

En aquell aleshores tenim la dictadura del general Primo de Rivera, una de les seves primeres actuacions de la qual serà la supressió de la Mancomunitat de Catalunya. L'Institut d'Estudis Catalans, fundat per la Mancomunitat l'any 1907 i reconegut per la Unió Acadèmica Internacional l'any 1922 es queda a precari i sense fons públics. El seu manteniment és assumit per mecenes privats, principalment per part d'en Francesc Cambó. El fort component nacionalista espanyol de la dictadura anirà a incrementar la castellanització de la Universitat.

Malgrat aquest panorama, la societat catalana és molt dinàmica; en conseqüència, les aportacions d'en Luis Ulloa no arriben a una terra erma, sinó que són la culminació brillant de treballs precedents sobre el tema de Colom i Amèrica, fets a Catalunya. També és una societat molt dinàmica des de l'aspecte econòmic. El país fa cent anys que havia iniciat la industrialització; és receptor de la repatriació de capitals de Cuba i Filipines perquè troben en el país possibilitats d'inversió i s'ha vist beneficiada per la neutralitat de l'Estat Espanyol durant la Primera Guerra Mundial i la crisi del 29 encara no haurà fet sentit els seus efectes. En resum: s'ha consolidat una dinàmica burgesia nacional que ajuda a millorar i consolidar la pròpia cultura, proscriu des de l'Estat.

A Barcelona hi ha un interès manifest per sentir les tesis d'en Luis Ulloa. En parla al Centre Excursionista de Catalunya i les seves explicacions són emeses per Ràdio Barcelona.

Va ser invitat a parlar a l'Ateneu Barcelonès. Les conferències se celebraren els dies 25 i 27 de maig del 1927. La primera conferència duia el títol de "Colón Catalán " i la segona "Falsedad de la Tesis Genovesa". Aquest actes tenen una gran transcendència social i acadèmica. En la sessió inaugural del curs acadèmic 1927-1928 de l'Ateneu, celebrada el dia 14 de desembre de 1927, l'esdeveniment va ser considerat un dels més importants del curs acadèmic. La Junta directiva felicita el seu organitzador directe, Enric Jardí i Miquel, que n'era el bibliotecari. Cal dir que el President de la Junta de l'Ateneu en aquell moment era en Jaume Massó i Torrents, que havia estat fundador i director de la revista L'Avenç i membre fundador de l'Institut d'Estudis Catalans.

Amb la caiguda de la Dictadura i l'arribada de la República la idea de la catalanitat d'en Cristòfor Colom es generalitza entre la intel·lectualitat catalana, es popularitza entre la gent i els llibres escolars de la Generalitat de Catalunya de l'època ho recullen. Serà la primera vegada que una autoritat política autoritza a donar el pas.

En el mateix moment que apareix la tesi d'en Luis Ulloa, la propaganda des de la Itàlia d'en Mussolini a favor de la tesi Genovesa és enorme, s'estén arreu del món i compta amb un pressupost extraordinari que finança l'Estat Italià.

Acabada la guerra d'Espanya al 1939, s'estableix a l'Estat Espanyol una nova dictadura –en aquest cas la del General Franco– molt més contundent que l'anterior i caracteritzada com aquella per un fort nacionalisme espanyol i un objectiu clar: destruir la Nació Catalana. Les institucions públiques són abolides i l'Institut d'Estudis Catalans és fet fora de la seva seu i s'ha de recollir en cases particulars. Perd de forma definitiva part de la seva documentació, com havia passat també en l'època de la Dictadura de Primo de Rivera, i també com en aquell moment passa a ser finançada privadament.

L'onze de juliol del 1961 es constitueix Òmnium Cultural amb l'objectiu de finançar l'Institut d'Estudis Catalans i proporcionar-li una seu social al Palau Dalmau de Barcelona. Després del 1977, restablerta la democràcia, l'Institut d'Estudis Catalans es reincorpora a la seva seu històrica i passa a dependre novament d'un pressupost públic.

Arran d'unes conferències organitzades per Òmnium Cultural sobre Colom l'any 1989, dos anys més tard, es va constituir el Centre d'Estudis Colombins com a delegació funcional d'OC i amb l'objectiu de reprendre d'una forma oberta i col·lectiva les aportacions fetes per Luis Ulloa i desenvolupar els estudis de les vinculacions entre en Cristòfor

Colom, el món Català i el descobriment d'Amèrica. L'entorn que es va trobar el Centre d' Estudis Colombins era desolador, per acció o per omissió, el franquisme i el feixisme italià havien aconseguit que no prosperés cap altra visió que no fos dir que en Colom era genovès, fill d'una família humil i que els catalans no havíem intervingut en el descobriment, conquesta i evangelització d'Amèrica. La realitat social i acadèmica no tenia res a veure amb la del període de la Generalitat Republicana.

A continuació, voldria destacar un fet que va dur a terme el Centre d' Estudis Colombins a la darrereria dels noranta i que considero important.

El Centre, va demanar al batlle de Barcelona Pasqual Maragall que canviés el rètol del passeig que duia el nom del descobridor d'Amèrica per tal que hi posés el seu nom català. Els arguments que es van donar van ser els de la tesi de la catalanitat del descobridor. No sense dificultats, però, es va acceptar.

Conscientment o no aquesta acceptació va ser un acte polític de gran transcendència, ja que anava i encara hi va contra la ideologia de l'acadèmia –autoritat que defensa la tesi genovesa i sosté que el nom del descobridor és Colombo, si bé s'accepta Colón com la castellanització d'aquell–. Essent coherents amb aquesta premissa, en cap cas podríem identificar-lo com a Colom.

Quan es van catalanitzar els noms dels carrers de Barcelona es va posar Passeig de Colón, insistim, ajustat a la tesi genovesa. Posteriorment, i com hem explicat, gràcies a l'iniciativa del Centre d'Estudis Colombins, a la darrereria dels noranta es va canviar per l'actual de Passeig de Colom. Malgrat tot, en el nomenclàtor de l'Ajuntament consta que el canvi es va produir l'any 1980 quan es varen catalanitzar els noms dels carrers de Barcelona. El carrer Colom, sense ser objecte de reclamació, va ser també catalanitzat.

Posteriorment a l'actuació descrita del Centre d'Estudis Colombins, l'any 2004 un grup de persones va deixar el Centre per crear una nova entitat anomenada Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya i que més endavant va donar origen a dues noves associacions El Cercle Català d'Història i l'Institut Nova Història. Aquests grups nous van prendre consciència a partir d'estudiar la catalanitat de Cristòfor Colom que allò que calia fer era reescriure la història de Catalunya i de la seva cultura de cap i de nou.

Si recapitem veurem que hi ha un fil conductor en tot el relat que és l'acceptació d'una hipòtesi –la de la catalanitat del descobridor d'Amèrica– que en moments de llibertat ha estat acceptada, però que no s'ha pogut consolidar per haver hagut de viure majoritàriament en etapes de guerra i de dictadura. L'efecte de les seves conseqüències envaeix etapes democràtiques posteriors, que afecta sobretot la Universitat i, per altres raons, l'altre representant de l'acadèmia catalana més genuïna : l'Institut d' Estudis Catalans.

Veiem que els valedors més actius de la hipòtesi en qüestió són els components de la no-acadèmia catalana que generen constantment noves formulacions. També constatem que la plena acceptació de la catalanitat del descobridor d'Amèrica és més una qüestió política que no pas acadèmica, tot i que necessàriament cal que l'acadèmia la validi.

És en aquest sentit i en aquest marc de l'11è Simposi de la Descoberta Catalana d'Amèrica que proposo demanar com a primer objectiu, un dictamen a l'IEC sobre l'origen català del descobridor d'Amèrica, sense entrar en consideracions de qui era i que aquest descobriment va ser obra de la Monarquia Catalana. Demanem alhora que en el treball deliberatiu hi participin acadèmies estrangeres o bé que confirmin la resolució.

Com a segon objectiu, caldria l'establiment d'un marc de col·laboració amb el mateix IEC per tal de poder desenvolupar i finançar hipòtesis de gran abast.

Un cas podria ser la presentada per Alexandre Sendra en el 10è Simposi, quan es feia avinent que havia observat que els errors de traducció que es produeixen en la versió castellana del Tirant lo Blanc, són els mateixos que es detecten en d'altres obres castellanques del Siglo de Oro. Recordem que el Tirant va passar durant quatre segles com una obra anònima castellana, fins que a la fi del segle XIX se'n varen trobar a Itàlia dos originals.

El potencial desenvolupament que aquesta hipòtesi insinua requereix la participació del promotor, d'una dotació financera adequada i d'un programa d'investigació dissenyat per l'IEC que donés cabuda a d'altres acadèmies o universitats.

Jordi Miravet

